

Jan Dobrzański

"Przegląd Historyczno-Oświatowy".
Kwartalnik Związku Nauczycielstwa
Polskiego poświęcony dziejom
wychowania i oświaty", 1970, z. 1 - 4

Rocznik Lubelski 14, 267-269

1971

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

„PRZEGLĄD HISTORYCZNO-OŚWIATOWY”

Kwartalnik Związku Nauczycielstwa Polskiego poświęcony dziejom wychowania i oświaty.

R. XIII, z. 1—4, Warszawa 1970. Redakcja: Ryszard Wroczyński (Redaktor naczelny), Jan Hulewicz, Zbigniew Marciniak, Tadeusz Nowacki

W styczniu br. ukazał się ostatni, czwarty zeszyt rocznika XIII za rok 1970 „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, czasopisma poświęconego ważnej dyscyplinie z dziedziny nauk pedagogicznych i kształcenia nauczycieli, jaką jest historia wychowania i oświaty.

Rozpoczęte w 1947 r. i wznowione po dłuższej przerwie w roku 1959 wydawnictwo, stawia sobie za cel — jak podkreśliła Redakcja — w pierwszym rzędzie nawiązanie do tych nurtów i do tych koncepcji w przeszłości wychowania i oświaty w Polsce, których znajomość dopomóc może w rozwiązywaniu trudnych współczesnych zagadnień.

Na całość każdego rocznika „Przeglądu” składają się artykuły i rozprawy, materiały do dziejów oświaty, wychowania oraz ruchu nauczycielskiego w Polsce, wspomnienia, sylwetki wybitnych nauczycieli i działaczy oświatowych, recenzje oraz kronika ruchu oświatowego i działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Z czterech zeszytów rocznika XIII (1970 r.) trzy (to jest pierwszy, trzeci i czwarty) pod względem treści mają charakter ogólny, zawierają różnorodną tematykę rozpraw, artykułów i materiałów. Można je określić jako zbiorcze. Zeszyt drugi natomiast pod względem treści posiada inny charakter — poświęcony jest wyłącznie dziejom oświaty, szkolnictwa i ruchu nauczycielskiego na Śląsku.

Dział artykułów i rozpraw w trzech zeszytach ogólnych otwiera artykuł Tadeusza Nowackiego *W Leninowską rocznicę*, gdzie autor wskazał na idee i koncepcje oświatowe Włodzimierza Lenina, ich oddziaływanie na myśl oświatowo-wychowawczą oraz na warunki i możliwości ich realizacji.

Dwie prace idące chronologicznie, odnoszą się do czasów Królestwa Polskiego przed 1830 r. W jednej z nich Janina Ender (*Początki kształcenia nauczycielek w Polsce*) omówiła okoliczności założenia, organizację i program kształcenia w otwartej w 1825 roku w Warszawie Szkole Guwernantek, przekształconej z początkiem 1827 r. na Instytut Rządowy Wychowania Płci Żeńskiej. W drugiej Tadeusz Nowacki ukazał szczegółowo mało znaną *Szkołę Wiejską w Marymoncie w latach 1824—1830*.

Inne zagadnienia z czasów II połowy XIX i początków XX wieku omówione zostały przez Władysława Ślōdkowskiego i Wandę Zwolską. Ślōdkowski w artykule *Z dziejów recepcji szkolnej dzieł Henryka Sienkiewicza* rozpatruje źródła zawsze poczytnej lektury dzieł tego autora w czasach zaborów, w okresie międzywojennym i w Polsce Ludowej. Zwolska w pracy *Rola historii i metody jej nauczania w gimnazjach galicyjskich w latach 1867—1914* ukazała kształtowanie się celów nauczania tego przedmiotu, dyskusje i polemiki na temat metod i form nauczania oraz przedstawiła osiągnięcia, stwierdzając, że „praktyka i dorobek teoretyczny nauczycielstwa w omawianym okresie ułatwiły start szkolnictwu polskiemu po 1918 roku”.

Prowadzone badania nad tajnym nauczaniem w latach okupacji hitlerowskiej reprezentuje w kwartalniku praca Mariana Walczaka *Tajne nauczanie w Wielkopolsce w czasie II wojny światowej*, będąca niejako pierwszym rzutem obszerniejszej rozprawy opartej na bogatym materiale źródłowym.

Działalnością Związku Nauczycielstwa Polskiego na odcinku szkolnooświatowym zajął się Ryszard Wroczyński, który wyraziście ukazał i podsumował *Wkład ZNP w kształtowanie polityki oświatowej i przygotowanie nauczycieli w okresie 25-lecia Polski Ludowej*.

Bogaty pod względem treści jest dział *Materialów*. Znajdują się tu wyjątki i streszczenia obszerniejszych, a nie opublikowanych prac. Do takich należy praca niezjącego Franciszka Wiśmierskiego *Tajne nauczanie w powiecie czortkowskim w czasie drugiej wojny światowej*; Wiśmierski był jednym z organizatorów i czynnym uczestnikiem tajnego nauczania. Przedstawiony przez niego urywek jest częścią składową większej całości traktującej o tajnym polskim szkolnictwie na ziemiach południowo-wschodnich w okresie drugiej wojny światowej. Również skrótem obszerniejszej pracy jest artykuł Wandy Ptaszyńskiej *Szkoła Jadwigi Kowalczykówny i Jadwigi Jawurkówny w Warszawie (1903—1914)*. Podobnie ma się sprawa z dwoma innymi pozycjami: Eugenii Naturskiej *Kształtowanie się szkolnictwa powszechnego dla dorosłych (1864—1939)* i Teodora Sujczyńskiego *Szkoła elementarna w Strykowie w zaraniu swego istnienia* (jt. pierwszy rozdział monografii tej szkoły).

Inne pozycje działu *Materialów*, a jest ich 11, stanowią przyczynki do dziejów szkolnictwa na różnych odcinkach jego rozwoju głównie w latach międzywojennych, w czasie okupacji hitlerowskiej i w Polsce Ludowej. Wśród nich jedna odnosi się do Lubelszczyzny, mianowicie Stanisława Pieczkowskiego *Szkolnictwo powszechne w powiecie włodawskim w latach 1918—1939*. Dobrym zwyczajem, przyjętym przez Redakcję i zachowanym także w omawianym roczniku wydawnictwa, ukazano tu też sylwetki wybitnych działaczy i pedagogów.

Jak już wspomniałem, Redakcja zgodnie z planem poświęciła numer drugi „Kwartalnika” dziejom szkolnictwa i oświaty na Śląsku. Otwiera go artykuł Mirosławy Chamcówny, ukazujący *Stan i potrzeby badań dziejów szkolnictwa i oświaty na Śląsku*. Autorka, wytrawny badacz dziejów szkolnictwa, oceniając prace historyków niemieckich w tej dziedzinie stwierdza, że wyniki ich badań „nie mogą zadowolić nauki polskiej”, są tendencyjne i nie dają bezstronnego obrazu szkolnictwa i oświaty. Stąd postulat powrotu do zagadnień już opracowanych przez Niemców dla skorygowania błędów i świadomych sfałszowań oraz uzupełnienia istniejących luk. Postulaty swe popiera autorka wymownymi przykładami. Charakteryzując dorobek polskich historyków szkolnictwa autorka wskazała na podejmowane przez nich zagadnienia szkolno-oświatowe na Śląsku przed rokiem 1918, w okresie międzywojennym oraz na zakres i kierunki badań w Polsce Ludowej. Artykuł daje zwięzły obraz osiągnięć nauki polskiej, poczynań poszczególnych ośrodków na Śląsku i wskazuje na zadania, jakie stoją przed historykami oświaty.

Z problematyki szkolnej na Śląsku *Walka o język polski w szkolnictwie na Śląsku w latach 1816—1918* została przedstawiona przez Janinę Ender, Józef Chlebowczyk omawia *Szkolnictwo ludowe na Śląsku Cieszyńskim na przełomie XVIII i XIX wieku*, ukazując politykę szkolną Austrii i potrzeby ludności polskiej. Z czasów nam bliższych Teodor Musioł opisuje *Dwa strajki szkolne na Górnym Śląsku w 1906 i 1920 roku*.

W dziale *Materialów* Jerzy Lubos przedstawił szczegółowo *Polski Wydział w Niemieckiej Akademii Pedagogicznej w Bytomiu*, uruchomionej w maju 1930 r., a pomyślanej jako jeszcze jedna placówka do walki z polskością, mająca kształcić nauczycieli dla katolickich szkół ludowych, do których uczęszczały dzieci polskie. Z przedstawienia autora dowiadujemy się o okolicznościach utworzenia w tej Akademii Polskiego Wydziału, o sytuacji oraz o warunkach studiów nielicznej grupki polskich studentów. Z innych spraw Władysław Sala snuje *Wspomnienia z pracy*

oświatowej wśród bezrobotnych w Katowicach w latach trzydziestych, a Stefania Mazurek pisze o tajnej działalności oświatowej na Śląsku w czasie okupacji hitlerowskiej (*Oświata na Śląsku w okresie okupacji*).

Z zagadnień szkolno-oświatowych Śląska Cieszyńskiego Antoni Zając przedstawia dwa problemy: *Macierz Szkolna dla Księstwa Cieszyńskiego 1885—1914 i jej rola oświatowa* oraz *Walka o polskie seminarium nauczycielskie w Cieszynie (1900—1911)* — prowadzona przez społeczeństwo i organizacje polskie i uwieńczona założeniem tej placówki w Bobrku. *Obraz działalności Oddziału ZNP w Cieszynie* zarysował Edward Pasek. Całość numeru śląskiego zamykają *Wspomnienia z pracy oświatowej na Górnym Śląsku* działacza plebiscytowego i w swoim czasie kuratora śląskiego (naczelnika Wydziału Oświaty) Ludwika Ręgorowicza oraz *Bibliografia druków zwartych traktujących o szkolnictwie na Śląsku (1945—1967)*, zebrana przez Ewę Wyglendę.

Oto w zwięzłym przedstawieniu treść zawartości czterech numerów „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” za rok 1970. Do tego dochodzą jeszcze *Recenzje* i *Kronika*. Oceniając całość dochodzimy do przekonania, że spełnił on swoją rolę, podobnie zresztą jak poprzednie roczniki. Rola ta polega na krzewieniu zainteresowań historyczno-pedagogicznych i oświatowych u nauczycielstwa, informowaniu o ruchu naukowym w tych dziedzinach oraz na wciągnięciu do współpracy nauczycieli nie tylko z terenowych ośrodków naukowych, ale także pracujących zdala od nich. Świadczy o tym szeroki wachlarz autorów występujących w omawianych zeszytach „Przeglądu”. Na ogólną liczbę 49 autorów z Warszawy było 15, z terenu 34. Wniosek stąd, że Redakcja stara się, by czasopismo było ogólnokrajowe nie tylko ze względu na czytelników, ale także jeśli chodzi o autorów.

Na podkreślenie zasługuje wydawanie zeszytów regionalnych. Po zeszytcie śląskim zaplanowany już jest kielecki, po nim zaś kolejno uwzględniane będą inne regiony.

Jan Dobrzański